

UDK: 336.12:061.1EU
izvorni znanstveni rad
primljen 14. veljače 2005.

Dr. sc. Drago Radić, izvanredni profesor u mirovini,
Pravni fakultet u Mostaru

OD EUROPSKE PLATNE UNIJE DO EUROPSKE MONETARNE UNIJE

Temelj za stvaranje Europske monetarne unije smatra se Ugovor o stvaranju Europske ekonomske zajednice (Rimski ugovori, 1957. godine), gdje se o deviznom tečaju govori kao općem interesu.

Stvaranje monetarne integracije u sklopu EEZ (Europske ekonomske zajednice) je imalo za cilj uklanjanje oscilacija deviznog tečaja kroz EMS (Europski monetarni sustav).

Ugovor iz Maastrichta predstavlja nužan korak za zemlje članice EU (Europske unije) kako bi postale dijelom integralne monetarne regije sa zajedničkom valutom: EUROM. Da bi se održala stabilnost i ujednačenost privređivanja zemalja članica, u okviru takve jedne regije bilo je nužno ispuniti kriterije konvergencije i suzbiti disparitete između makroekonomskih varijabli.

Da bi se to moglo ostvariti, prijeko potreban je bio preustroj monetarnih institucija iznad nacionalnog interesa kao što je bio razvoj ESCB (Europski sustav centralnih banaka) i formiranje ECB (Europske centralne banke).

Uvođenje Eura nije bio jedini cilj za ekonomije EU (Europske unije), to je imalo i pozitivan utjecaj i na ekonomije kandidata za priključenje EU, pogotovo što su iskazale uspješan trend preorijentacije vanjske trgovine prema euro zoni i EU, s intencijom daljnjeg integriranja u međunarodna financijska tržišta.

Ključne riječi: Platna unija, Europski monetarni sustav, Euro, Europska monetarna unija, Europska unija.

UVOD

U povijesnom razvoju Europske unije ova asocijacija je razradila različite sustave i uspostavila brojne načine i suradnju između članica. Jedan od tih sustava je i monetarna sfera, a on je ključan za uspostavu Europske unije.

Monetarno zajedništvo ključna je karika integracijskog prožimanja, i to je problem koji je mnogo teže riješiti od drugih problema iz područja robnih i nerobnih transakcija.

Ovaj koncenzus bio je veliki napredak za Europsku uniju s obzirom da je monetarna suverenost tada odražavala nacionalni identitet jedne države nad vlastitim novcem. To znači da ekonomska suverenost predstavlja temelj svekoliike druge suverenosti i političke samostojnosti.

Moraju, znači, biti važni razlozi koji navode neku državu ili čak skupinu država da se dragovoljno odreknu monetarne suverenosti i prava da emitiraju vlastiti novac.

U modernoj povijesti bilo je primjera dragovoljnog odreknuća od dijela monetarne suverenosti, a mahom je to bila za carinske saveze. Tako je bila poznatija Latinska novčana unija (Convention monétaire - 1865: Francuska, Belgija, Švicarska, Španjolska i druge države).

Sa stajališta teme koju razmatramo mnogo su važniji procesi i dogovori nakon II. svjetskog rata, koji nisu bili mogući bez Brettonwoodskoga sporazuma.

Taj sporazum je bio izuzetno važan, jer su ga poštivale mnoge zemlje i on je uspješno funkcionirao s obzirom na gospodarski rast koji je tada zabilježen.

Njegova posebna zasluga je bila u tome što je podržavao oporavak razrušenih monetarnih sustava europskih zemalja pod patronatom Međunarodnog monetarnog fonda.

Svjesna činjenice da bez zdravog novca nema zdrave ekonomije Organizacija za europsku i ekonomsku suradnju, koja je osnovana 1948. godine, osnovala je Europsku platnu uniju 1951. godine kao rezultat monetarne suradnje među članicama. Ova institucija kao tehnički platni mehanizam omogućila je razvoj razmjene između zemalja Organizacije za europsku ekonomsku suradnju. Uvodeći automatizam multilateralne kompenzacije i automatskih kredita radi provedbe primjene Maršalova plana, Europska platna unija prestala je djelovati nakon povratka konvertibilnosti glavnih europskih valuta.

Intenzivnije rasprave prema ugovoru o Europskoj uniji o potrebi konstituiranja zasebnog monetarnog sustava susrećemo krajem 70-tih godina, a od 1986. - 1992. godine Europska unija orijentira svoje tržište prema političkoj, ekonomskoj i monetarnoj uniji. Već 1990. godine precizira se uvođenje ekonomske i monetarne unije, te u tom razdoblju preciziraju se uvjeti i uvođenje jedinstvene valute Eura, koja je uvedena 2002. godine.

Prostor ne dopušta da se potanje razrade planovi i odluke o uspostavi zajedničkog monetarnog sustava. Stoga ćemo se osvrnuti samo na neke bitne stvari. Međutim, na osnovi određenih istraživanja može se kazati da se opravdanje za stvaranje monetarne unije sastoji iz nove konfiguracije ekonomske politike, devizne politike i proračunske politike.

1. FAZE STVARANJA EUROPSKE MONETARNE UNIJE

Prvim korakom u stvaranju Europske monetarne unije obično se smatra članak 107. Ugovora o stvaranju Europske ekonomske zajednice (Rimski ugovori, 1957. godine), gdje se o deviznom tečaju govori kao općem interesu.

Stvaranje monetarne integracije u sklopu EEZ (Europske ekonomske zajednice) je imalo za cilj uklanjanje oscilacija deviznog tečaja, što se može sagledati kroz sljedeće:¹

Prva faza imala je za cilj uklanjanje neizvjesnosti u pogledu deviznog tečaja, što bi dovelo do poboljšanja učinkovitosti mehanizma cijena i njegovoj ulozi alokacije resur-

¹ F. Donald - S. Deardend, European Economie intgration, 2. edition, Loughman London - New York, 1994, str. 57.

sa. Gospodarski subjekti ne mogu biti sigurni jesu li uočene promjene relativnih cijena tek mjestimične ili stalne. Oni sporo reagiraju na tržišne promjene koje se odražavaju u relativnim cijenama. Dogovori su imali za cilj u ovoj fazi da se postigne monetarna postojanost i spriječi stalno kolebanje nacionalnih valuta.

Druga faza podrazumijeva uklanjanje neizvjesnosti kretanja deviznih tečajeva u cilju poticanja industrijskog sektora zemalja članica. Stvaranje monetarne unije potiče usmjeravanje resursa u proizvodne sektore, što će donijeti povećanje prosječne stope rasta produktivnosti zemalja članica, a time i do smanjenja stope nezaposlenosti.

Treća faza uklanjanja neizvjesnosti u pogledu deviznih tečajeva osigurava konkurentne snage u monetarnoj uniji. Trošak uklanjanja rizika u oscilacijama deviznog tečaja pogada više mala i srednja poduzeća. Razvojem monetarne unije ta neizvjesnost nestaje.

Četvrta faza uklanjanja neizvjesnosti u pogledu deviznog tečaja predviđa povećanje stope rasta trgovinske razmjene i investicija među zemljama članicama monetarne unije. Uvođenje Europskog monetarnog sustava – (EMS) i europske monetarne jedinice-(ECU) 1979. godine u središte pozornosti došlo je pitanje kako ostvariti monetarnu uniju. Jedna od glavnih tema Europske ekonomske zajednice bilo je razvojem zajedničkog tržišta i stvaranje jedinstvenoga ekonomskog prostora. Zajedničko tržište je značajna etapa europske integracije i na tim temeljima danas se zasnivaju osnovne slobode Europske unije kao što je slobodno kretanje ljudi, roba, usluga i kapitala čime je osigurana slobodna igra faktora proizvodnje, rada i kapitala. Unatoč divergentnim gospodarskim interesima zemalja članica, Europski monetarni sustav je poprilično uspješno stabilizirao realne i nominalne devizne tečajeve zemalja članica. Pridonio je određenom stupnju konvergencije kamatnih stopa i stabilizacije rasta monetarnih agregata.

2. PUT DO EUROPSKOG MONETARNOG SUSTAVA (EMS)

U dugogodišnjem razvoju Europska zajednica razradila je različite sustave i uspostavila brojne načine suradnje između članica. Jedan od tih sustava je i monetarna sfera, a on je bio ključan za uspostavu Europske unije. To se ogleda u uspostavi Europske platne unije osnovane 1950. godine, s posebnom Europskom obračunskom jedinicom EUA-European Unit of Account čija je zlatna podloga odgovarala zlatnoj podlozi dolara. Ova unija je 1958. godine prerasla u Europski monetarni sporazum (European monetary agreement-EMA), promjenom vrijednosnog sadržaja EUA (1975. godine) u košaricu fiksnih iznosa valuta 9 zemalja članica čija je inicijalna vrijednost bila ekvivalentna“.

1. SPV (Specijalna prava vučenja) je dovelo do stvaranja EMS -Europskog monetarnog sustava) i njegove valutne jedinice ECU i na kraju uvođenjem Eura 1. siječnja 1999. godine, što označava početak federalne Europe na ekonomskom planu.

U najkraćim crtama, taj put je izgledao ovako.

Početak ujedinjavanja zapadnoeuropskih zemalja kako na gospodarskom tako i na monetarnom području nalazimo u prvim godinama nakon završetka Drugog svjetskog rata. Ratom opustošenoj Europi bila je potrebna pomoć za obnovu i oporavak razorenih gospodarstava. Taj problem uočile su SAD kao najmoćnija sila svijeta. One 1947. godine dolaze na ideju na koji način pomoći zapadnoeuropskim zemljama, što će na taj način spriječiti ekspanziju SSSR-a na zapad. Tadašnji državni sekretar vanjskih poslova SAD-a George Marshall iznio je ideju 1947. godine o pomoći zapadnoeuropskim zemljama

pod uvjetom da donesu zajednički plan obnove i da se dogovore o veličini potrebne pomoći za svaku zemlju. Taj program bio je poznatiji po nazivu «Maršalov plan» u razdoblju 1948. – 1952. godine i zapadnoeuropskim zemljama je dodijeljeno oko 15 milijardi dolara za njihov gospodarski oporavak. Radi koordiniranja Maršalova i gospodarskog povezivanja, formirana je 1948. godine Organizacija za europsku i ekonomsku suradnju (OEEC), koja je ojačala multilateralnu trgovinu među zemljama članicama (16 zapadnoeuropskih zemalja SAD i Kanada).²

Na monetarnom planu 1950. godine osnovana je Europska platna unija (European Payment Union) - EPU koja je imala zadatak osigurati prijelaz s bilateralnog na multilateralni oblik plaćanja među zapadnoeuropskim zemljama. Ovo je bio put uspostave potpune konvertibilnosti valuta zapadnoeuropskih zemalja. Ona je radila na klirinškoj osnovi preko koje su se obavljala prebijanja međusobnih potraživanja, jer su zapadnoeuropske valute bile međusobno zamjenjive - CALI ne i za dolar), a tehničku stranu je obavljala Banka za međunarodne obračune (Bank for International Settlements-BIS) u Bazelu. Ona je vršila raspodjelu Maršalove pomoći i bila obračunsko mjesto za EPU. Godine 1950. stvorena je EUA - Europska obračunska jedinica (European unit of account) i to kao knjigovodstveni novac koji je korišten za ograničene svrhe. Proces ekonomskog i monetarnog povezivanja Zapadne Europe započet je osnivanjem OEEC i EPU. To povezivanje nastavit će se prema Pariškom ugovoru i 1951. godine kada je osnovana Europska zajednica za ugljen i čelik koja utire put budućoj ekonomskoj suradnji osnivanjem Europske ekonomske zajednice EEZ.³

Ugovor o osnivanju potpisan je u Rimu 1957. godine, koji je stupio na snagu 1. 1. 1958. godine.

Na monetarnom planu 1958. godine u okviru EEZ stvoren je (Europski monetarni sporazum) European Monetary Agreement) EMA, koji su sklopile zemlje članice OEEC 1955. godine. Ovim sporazumom zemlje članice uvele su eksternu konvertibilnost svojih valuta čiji tečajevi su mogli oscilirati $\pm 0,75\%$ od utvrđenog pariteta čime je prestala s radom EPU (premda su se u doba osnivanja EEZ plaćanja i dalje obavljala preko EPU), a od preostalog kapitala i novo uplaćenih kvota osniva se Europski monetarni fond.

Na planu monetarne integracije nije se ništa posebno događalo, izuzev što su sredinom 1968. godine ukinute carinske barijere unutar Zajednice i uvedena zajednička tarifa prema trećim zemljama. Međutim, 1969. godine dolazi do sve izraženije svjetske monetarne krize, koju je unutar Zajednice sve više pogoršavalo Euro dolarsko tržište, što je usporavalo ekonomsku i monetarnu integraciju, što je reagirao Komitet guvernera središnjih banaka.

Početkom 1960. godine poduzimaju se mjere u okviru Zajednice kako bi se spriječilo daljnje pogoršavanje odnosa u monetarnoj sferi, tj. pružanje financijske pomoći pojedinim zemljama uz prethodno usuglašavanje odluka o promjeni pariteta valuta zemalja članica.

Da bi se nastavila monetarna integracija, došlo je do sastanka lidera zemalja EZ u Haagu gdje se raspravljalo o formiranju ekonomske i monetarne unije, koja je formirana 1991. godine potpisom ugovora u Maastrichtu i kada je donesena odluka o osnivanju

² 1960. godine OEEC mijenja svoj naziv i područje djelovanja i postaje Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj - OECD u koju uz postojeće članove ulaze još Japan i Španjolska.

³ Od 1965. godine zemlje članice Europske zajednice za ugljen i čelik, EEZ i Europska zajednica za atomsku energiju (EUROATOM) tvore Europsku zajednicu-EZ.

Europskog rezervnog fonda i 1970. godine je proradio mehanizam bezuvjetnog kratkoročnog kreditiranja središnjih banaka.

Rezolucijom Vijeća ministara 1971. godine precizirane su mjere za ostvarenje ekonomske i monetarne unije kao što su i pripreme za formiranje Europskog fonda za monetarnu suradnju, održavanje valutnih tečajeva u užim granicama fluktuiranja. Međutim, planirani tijek priprema za potpunu monetarnu integraciju poremetili su događaji s dolarom 1971. godine, kad je suspendirana valutna konvertibilnost dolara za zlato. Istina, Europski monetarni sporazum (EMA) i Europski monetarni fond prestali su s radom 1972. godine. U okviru Zajednice javljaju se novi monetarni mehanizmi kao što je «Monetarna zmija» i EFMS, koji će zemljama članicama Zajednice omogućiti ne samo da prebrode svjetsku monetarnu krizu već da 1979. godine startaju sa svojim posebnim monetarnim sustavom, tj. EMS (European Monetary System) i s novom zajedničkom valutnom jedinicom ECU (European Currency Unit), koja je 1981. godine zamijenila EUA i postala jedinstvena obračunska jedinica Zajednice. Treća novčana jedinica uvedena u prostoru današnje EU bio je «Euro» (European composit unit) 1973. godine. Nju su činile valute 9 zemalja članica tadašnje Europske ekonomske zajednice, a ona se koristila za emisiju obveznica Europske investicijske banke, kao i za proračunska davanja. Ona nije bila toliko važna kao što je bio ECU koji se nakon toga pojavio.

Od ideje do plana o EMS -(Europski monetarni sustav) prošlo je više od 10 godina, plan je usvojen 1978. godine u Bremenu na konferenciji šefova država i vlada «Devetorice» EMS stupio je na snagu 1979. godine radi stabilizacije deviznih tečajeva između valuta zemalja članica Europske ekonomske zajednice. Bit mehanizma EMS sastoji se: u zajedničkoj valutnoj jedinici ECU kao denominatoru za utvrđivanje pariteta i uspostavu deviznih tečajeva valuta zemalja članica u ograničenom fluktuiranju središnjeg deviznog tečaja valute sudionice kako u odnosu na drugu valutu, tako i u odnosu na ECU (fluktuacije iznose $\pm 2,25\%$ osim za talijansku liru $\pm 6\%$ uz obvezu središnje banke da intervenira kada se dostigne tzv. divergentni prag u fluktuiranju pojedine valute u kreditnim olakšicama koje odobrava EFMS (Europski fond za monetarnu suradnju) koji predstavlja sredstva rezerve i plaćanja središnjih banaka, te kao standard za potraživanja i obveze u EMS.

Institucije kao što su EMS i ECU su nastale kao reakcija na zbivanja u međunarodnim plaćanjima i u intervalutarnim odnosima između valuta SAD i Zapadnoeuropskih zemalja. One predstavljaju mehanizam obrane tih zemalja od politike deviznog tečaja dolara koju je uz pomoć politike kamatnih stopa provodio SAD na štetu ostalog svijeta. Formiranjem EMS- a on postaje zajednička «obrana» Zapadnoeuropskih zemalja od valutne politike SAD-a, on djeluje kao regionalni zasebni sustav, koji zemljama članicama osigurava određenu monetarnu stabilnost u odnosu na svjetsku monetarnu nestabilnost.

3. OD EUROPSKOG MONETARNOG SUSTAVA DO EUROPSKE MONETARNE UNIJE

Do uspostave ECU-a financijske i druge ustanove Europske zajednice primjenjivale su europsku obračunsku jedinicu čija se vrijednost utvrđivala vrijednošću nacionalnih valuta prema utanačenom ključu. Novostvorena novčana jedinica odmah je dobila veće ambicije. Nije se zadovoljavalo samo obračunskom funkcijom već je od samih početaka imala ambiciju da postane zajednička valuta svih članica.

Prema temeljnim naznakama EMS-znatnijim dijelom slijedi praksu Međunarodnog monetarnog fonda i Bretton Woodskog monetarnog sustava iz vremena prije slova. Međutim, i taj je sustav u prvim godinama proživljavao porođajne muke; jedno je osnovati sustav, drugo je u praksi sprovesti. Ova obračunska jedinica nakon prilagodbe počinje funkcionirati kao nova novčana jedinica, mjera vrijednosti i sredstvo plaćanja. Ona počinje funkcionirati kao svjetski novac, jer se krediti iz financijskih ustanova Europske zajednice daju u ECU-ima, ali dobiva i prometnu funkciju u začetku s obzirom da je dobio i fizički izgled i popularni naziv Škuda, što je osiguralo trasiranje puta budućoj zajedničkoj novčanoj jedinici EUR.

U tom razdoblju dolazi do prijedloga da ECU postane operativni novac kako bi bio u funkciji preko graničnog prometa, i da osigura smanjivanje administrativnih troškova zamjene novca. Ovo je imalo za cilj da se ojača EMS i utemelji Europska središnja banka.

Međutim, nakon prihvaćanja Europskog monetarnog sporazuma Vijeće ministara i Komisija potaknule su razne prijedloge radi postizanja Europskog monetarnog jedinstva.

Nakon prihvaćanja Europskog monetarnog sporazuma Komisija EU 1983. godine u obavijesti Vijeću ministara EU o financijskoj integraciji zajednice predložila je stvaranje financijske zone Zajednice kojom bi se olakšala integracija Europe. Taj prijedlog je imao za cilj da se ECU uvede kao međunarodno sredstvo plaćanja i na taj način bi se suprotstavio dolaru i drugim jakim valutama koje su zastupljene u međunarodnim transakcijama.

Nakon poduzetih mjera na monetarnom planu Vijeće ministara daje ocjenu da je monetarno zajedništvo bitno pripomoglo integraciji ekonomskih politika članica i na prijedlog Komisije i Monetarnog komiteta učinilo reviziju košara valuta kojom se komponira ECU. EMS je sadržavao 4 glavna institucionalna elementa:⁴

- košarica valuta ECU,
- mehanizam deviznih tečajeva,
- kreditne odredbe među centralnim bankama sudionicima,
- udruživanje rezervne aktive među članicama.

Novi naponi Zajednice na području monetarnog jedinstva učinjeni su Bijelom knjigom i Jedinstvenim aktom, ključnim programskim i pravnim dokumentom (Milansko zasjedanje 1985. godine) za kreiranje suradnje članica u pravu Europske unije.

Jedinstvenim aktom dopunjene su odredbe Rimskog ugovora s novim poglavljem, suradnja u privredno monetarnoj politici s ciljem omogućavanja slobode kretanja kapitala, što je jedna od bitnih odrednica jedinstvenog tržišta.⁵

Radi dovršavanja procesa jedinstvenog europskog tržišta Europska monetarna unija procijenjena je korisno budući da je omogućavala europskim zemljama podjelu monetarne suverenosti, koju je zbog gospodarske stabilnosti imala Njemačka. Europsko vijeće kojim je predsjedavao Jacques Delors je obvezalo komitet da prouči etape stvaranja monetarne unije. Delorsov komitet inspiriran Wernerovim izvješćem iz 1970. godine

⁴ Fratiani Micale and von Hagen Jürgen, The European monetary System and European monetary Union, Westbiew Pres. 1992. godine str. 44, 47. - 48.

⁵ Vlatko Mileta, Gospodarska sinteza Europe, Sveučilišna knjižnica Rijeka, 1993. godine, str. 83.

predložio je etape razvoja koje je prihvatilo Madridsko vijeće 1989. godine. Prva etapa započela je 1990. godine Ugovorom o Europskoj uniji, koji je potpisan u Maastrichtu 1992. godine i suglasilo se da se osnuje Europska monetarna unija.⁶

Iz dosadašnjih razmatranja i dostignuća EMS-a može se primijetiti da je EMS znatno pridonio makroekonomskom usklađivanju stabilizacijske politike zemalja članica, zatim pomogao da se članice EZ-a zaštite od negativnih posljedica krize američkog dolara, što bi bilo daleko teže da taj sustav nije djelovao.⁷

Sustav valutnih tečajeva u sklopu EMS-a uređuje se preko zajedničke obračunske jedinice, u obliku košare valuta ECU-a u kojoj su s fiksnim iznosima sudjelovale sve valute EMS-a.

Uloga ECU-a u sustavu valutnih tečaja bila je trojaka:⁸

1. ECU je bio denominator sustava valutnih tečajeva. Svakoj valuti koja sudjeluje u sustavu valutnih tečajeva određen je srednji tečaj (paritet) u odnosu na ECU. Pariteti između nacionalnih valuta nisu se uspostavljali izravno, nego na temelju odnosa valuta prema ECU-u.
2. ECU je bio temelj indikatora odstupanja. Polazilo se od pravila da svaka valuta ima individualno određen središnji tečaj prema ECU i dopuštenu marginu odstupanja na svakoj strani tako utvrđenog tečaja. Maksimalno dopušteno odstupanje utvrđivano je za svaku valutu. U rasponu odstupanja od 0-100, kada je dostignuta točka bila 75 tog raspona tj. 75% dopuštenog odstupanja, svaka zemlja je morala poduzeti mjere kako bi se oscilacije valute zadržavale u dopuštenim granicama. Ovaj model nije dao poželjne rezultate zbog složenosti izračunavanja indikatora.
3. ECU je bio denominator operacija u interventnim i kreditnim mehanizmima. On je stupao u funkciju kada su središnje banke morale intervenirati kupnjom i prodajom, odnosno kupnjom domaće valute, kada dvije valute dosegnu gornju granicu, odnosno donju granicu fluktuacije. Da bi središnje banke mogle međusobno obavljati plaćanje, bilo je predviđeno stvaranje monetarnih rezervi u ECU-ima. U drugoj fazi monetarne unije njegovu ulogu je preuzeo Europski monetarni institut.

3. 1. Dva najveća dostignuća EMS-A

EMS usprkos nekim manjkavostima i nedostacima uspio je učiniti neke iskorake u pravcu monetarne i političke integracije. Njemačka kao najrazvijenija zemlja u regiji s najdužom tradicijom vizije političke unije, nije dominirala unijom u stratejskom smislu kako su se u početku pribojavali Francuska i Italija. Ona je igrala sličnu ulogu kao što je radila V. Britanija i SAD u doba zlatnog važenja. Bundes banka je vodila politiku neovisnosti u zemljama članicama Europskog monetarnog sustava.

U pogledu opstojnosti ovog sustava javljala su se i određena pesimistička razmišljanja, kao što je stupanj jačine otvorenosti makroekonomija zemalja članica i koegzisten-

⁶ Vinko Kandžija, *Gospodarski sustav Europske unije*, Sveučilišna knjižnica Rijeka, 2003. godine, str. 277.

⁷ Tommaso Padoa-Schioppa, *The Road to Monetary Union in Europe*, Clarendon Press Oxford, 1994. str. 61.

⁸ T. Čapeta, *ECU i monetarna integracija u Europi*, Irmo, Zagreb, 1995. str. 174.

cije zemalja s nižom i višom stopom inflacije, viša Francuska i Italija i niža Njemačka. Drugi su razmišljali da će ovaj sustav preživjeti plaćenom cijenom u većim stopama inflacije. Međutim, ipak se može kazati da je ovaj sustav nakon 14 godina razvoja značajno uznapredovao, tj. uspio je uspostaviti multilateralno funkcioniranje deviznog tečaja među industrijskim zemljama od sloma Breton Woodsa. To se ogleda u sljedećem:

1. stvorena je zona monetarne stabilnosti, izražena u stabilnom deviznom tečaju;
2. stvorena je zona monetarne stabilnosti, izražena u stabilnoj razini domaćih cijena.

4. MONETARNA UNIJA EUROPE

Monetarna unija predstavlja najvišu razinu u procesu ekonomske integracije više država. Ekonomska teorija dijeli razvoj regionalnih ekonomskih integracija u nekoliko faza.⁹ Najniža faza je stvaranje zone slobodne trgovine između zemalja članica, koja uglavnom podrazumijeva ukidanje trgovinskih barijera na promet robom. Ukidanje trgovinskih barijera ne mora se odnositi na sve robe, to se može odnositi na neke kategorije proizvoda, kao što je bio slučaj Europskog udruženja za slobodnu trgovinu – EFTA, unutar kojeg se odvijala slobodna trgovina industrijskim proizvodima. Zbog osjetljivosti poljoprivrednih i tekstilnih proizvoda često su oni isključeni iz aranžmana za slobodnu trgovinu. Druga faza je carinska unija između članica integracije. Ova asocijacija predstavlja ukidanje carinskih barijera na promet roba između članica i usvajanje zajedničke carinske tarife na uvoz iz trećih zemalja. To znači stvaranje zajedničkog uvoznog i izvoznog režima prema trećim zemljama. Treća faza ekonomske integracije je stvaranje zajedničkog tržišta odnosno jedinstvenog i unutarnjeg tržišta. Ono podrazumijeva prostor unutar kojeg se slobodno kreću robe, usluge, kapital i ljudi. Tržište više zemalja spajaju se na način koji ih približava pojmu unutarnjeg tržišta jedne zemlje. Četvrta i najviša faza ekonomske integracije podrazumijeva stvaranje ekonomske i monetarne unije između zemalja članica, a to znači prenošenje nadležnosti u odlučivanju o ekonomskoj i monetarnoj politici s nacionalne na zajedničku tj. nadnacionalnu razinu. Monetarna se unija, međutim, može ostvariti i bez postojanja prave ekonomske unije, uz uvjet da postoji dovoljan stupanj koordinacije ekonomskih politika između zemalja članica. To podrazumijeva da se nadležnost nad monetarnom politikom prenosi na nadnacionalne organe, dok ekonomska politika ostaje u integraciji država članica uz propisane postupke za njezinu integraciju. Ekonomska i monetarna unija predstavlja vrlo visok stupanj ekonomske integracije što povlači za sobom i nužnost zajedničkog nastupa cijele integracije prema trećim zemljama, pa time dovodi i do kreiranja određenog stupnja političke unije.

U Delorovu izvješću¹⁰ monetarna unija definirana je kao «valutno područje unutar kojeg se politike vode zajednički u svrhu ostvarivanja zajedničkih makroekonomskih ciljeva».¹¹

⁹ V. Samardžija, *Europska unija i Hrvatska - Putevi povezivanje i suradnje*, IRMO, Zagreb, 1984. godine, strana 11. - 17.

¹⁰ Izvješće odbora stručnjaka kojem je predsjedavao Jacques Delors predstavljao je idejno predložak za raspravu na konferenciji o ekonomskoj i monetarnoj uniji koja je rezultirala usvajanjem ugovora o Europskoj uniji u Maastrichtu. Vidi Report on economic and monetary union in the European Community, Committee for the study of economic and Monetary union, Luxembourg, 1989. godine.

¹¹ Točka 22. Delorova izvješća.

- osiguranje potpune i nepovratne konvertibilnosti valute,
- potpuna liberalizacija tržišta kapitala i puna integracija bankovnog i drugih financijskih tržišta.

Što se tiče prva dva zahtjeva, oni su već bili ispunjeni jer europske valute su postigle konvertibilnost 1958. godine, zahvaljujući suradnji unutar Europske platne unije,¹² a kretanje kapitala liberalizirano je 1960. god. Zatim, ostvarena je eliminacija margina fluktuacije i zamrzavanje valutnih tečajeva. Ovo je bilo dovoljno u teorijskom smislu za razvoj monetarne unije, ali ovdje se išlo dalje ka usvajanju jedinstvene valute iz ekonomskih pa i psiholoških i političkih razloga. Ekonomski razlozi podrazumijevaju eliminaciju troškova konverzije valuta i lakše monetarno upravljanje.

Monetarna unija Europe je logičan nastavak razvoja jedinstvenog tržišta. Ovakav argument proizlazi iz slobodne trgovine, slobodnog kretanja kapitala, fiksnih tečajeva i nacionalne monetarne suverenosti, kako kaže Padoa - Schioppa to je «nekonzistentni kvarter». Najmanje jedan od ovih čimbenika je inkompatibilan s ostalim, te oni ne mogu duže vrijeme egzistirati zajedno tako da će jedan biti izmijenjen. Kada pogledamo razvoj pojedinih čimbenika u kontekstu jedinstvenog tržišta, možemo vidjeti da je slobodna trgovina bila na putu da se realizira, liberalizacija kapitala je ostvarena 1990. godine, a sustav relativnih fiksnih tečajeva bio je uspostavljen na temelju Europskog monetarnog sustava. U takvoj situaciji nacionalna suverenost nad monetarnim politikama odudarala je od prethodna tri čimbenika. Nekoordiniranost nacionalnih monetarnih politika dovest će do neravnoteže u platnoj bilanci, a to će ugroziti sustav fiksnih deviznih tečajeva.¹³ Ako se želi uspostaviti jedinstveno tržište u svim segmentima ekonomske i monetarne politike, nužno je stvoriti monetarnu uniju i prenijeti ovlaštenja nad upravljanjem monetarnom politikom s država članica na zajedničku razinu, u ovom slučaju na Europsku zajednicu.

Viziju monetarne unije dao je Delors u svom izvješću koje je prihvaćeno ugovorom iz Maastrichta na sljedeći način: jedinstveno tržište koje podrazumijeva slobodan protok roba, usluga, radne snage i kapitala, zajedničku politiku zaštite konkurencije i drugih mjera usmjerenih na jačanje tržišnih mehanizama, zajedničku politiku usmjerenu na strukturne promjene i regionalni razvoj te koordinaciju makroekonomske politike uključujući i pravila za proračunsku politiku. Monetarna unija u ekonomskom smislu je posljedica razvoja jedinstvenog tržišta, ali to nije bila pravna posljedica jedinstvenog tržišta.¹⁴ Budući da je Europska zajednica zasnovana na komunitarnom pravu, potrebno je bilo izmijeniti postojeće ugovore članica da bi se monetarnoj uniji dao pravni temelj. Upravo je stoga ugovor iz Maastrichta bio nužan kao pravni preduvjet ka daljnjoj integraciji Europe.

¹² Council Directive 88/361 for the implementation of Article 67. of the Treaty (1988.) O. J. L. 178/5. Ova direktiva stupila je na snagu 1. srpnja 1990. godine u većini zemalja članica Europske zajednice. Sekundarna zakonodavstva kojim je regulirana liberalizacija kapitala prenesena je u Ugovor iz Maastrichta (članci 37a-73h), te postala primarni izvorom prava EZ.

¹³ Cobham D. The European Monetary System: An Economic Perspective, Yearbook of European Law, 1988. godine strana 87.

¹⁴ Verloren Van Themaat P. Some preliminary Observations on the intergovernmental conferences: The relations between the concept of a common market, a monetary union, an economic union, a political Union and sovereignty, Common Market Law Review, 1991. godine strana 291.

4.1. Radnje za provedbu jedinstvene monetarne politike

Uspostavom Europskog monetarnog instituta 1994. godine označen je početak druge etape EMU, s intencijom daljnjeg jačanja procesa monetarne integracije u Zajednici. Kako se odgovornost za provedbu jedinstvene monetarne politike nije nalazila u kompetenciji EU, ovo pitanje je bilo u domeni nacionalnih monetarnih institucija. U tom smislu Europski monetarni institut je imao osigurati sljedeće:

- jačanje suradnje među centralnim bankama i koordinaciju monetarnih politika;
- da pripremi korake za uspostavu Europskog sustava centralnih banaka (ESCB-a), provedbu jedinstvene monetarne politike i kreiranje jedinstvene valute, u III. etapi.

Ugovorom o uspostavi Europske zajednice (EZ) i Statutom ESCB-a, koji je predstavljao aneks Ugovora, poznat kao «Protokol i forme», predviđena je uspostava ESCB-a (European System of Central Banks). Ugovorom i Statutom su propisani ciljevi i zadaci ESCB-a a koji se sastoji od Europske centralne banke (ECB) i nacionalnih centralnih banaka zemalja članica. ESCB-a za razliku od ECB i nacionalnih centralnih banaka nije imao svojstva pravne osobe. Radi lakšeg shvaćanja ESCB-a u praksi se više koristio termin Eurosustav. Tu podrazumijevamo dvanaest nacionalnih centralnih banaka euro zone i ECB zajedno čine Eurosustav.

Ovaj termin je izabran od strane Upravnog vijeća kako bi se pobliže odredio aranžman ESCB-a pri izvršavanju svojih zadataka u euro zoni. Primarni zadatak Euro sustava je bio očuvanje stabilnosti cijena.¹⁵

Tu se podrazumijeva podrška ekonomskoj politici Unije kao što je uravnoteženo kretanje ekonomskih aktivnosti, neinflatorno kretanje, visoka razina konvergencije ekonomskih performansi, zaposlenosti i socijalne zaštite. Zbog toga je bilo važno da Eurosustav kontrolira kretanje u bankarskom sektoru. Sukladno članku 105.(2) Ugovora iz Maastrichta predviđeno je da ESCB-a¹⁶

- definira i implementira monetarnu politiku Zajednice,
- da provodi devizne operacije sukladno članku 11. Ugovora,
- da upravlja deviznim rezervama zemalja članica i promovira rad sustava plaćanja.

Da bi se ovo moglo provesti u operativnom smislu, EMI-je izdao izvješće pod nazivom «jedinstvena monetarna politika u etapi III.»¹⁷ u kojem je specificiran operativni okvir, koji podrazumijeva stajališta monetarne politike – Eurosustava, uključujući instrumente, procedure i podrške koje su pripremljene od strane EMI. Konačne odluke bile su u mjerodavnosti Upravnog vijeća ECB i ona je usvojila set odgovarajućih instrumenata za Eurosustav kao što su otvorene tržišne operacije, kreditne olakšice, i politika minimalnih rezervi.¹⁸

¹⁵ European Central Bank. Protokol (no. 18.(ex. No3) on Statute of the ESCB and the of the ECB, chapter II, objectives and tasks of the ESCB, članak 2. sukladno članku 105. (1.) Ugovora iz Maastrichta.

¹⁶ European Central Bank, Ugovor iz Maastrichta, članak 31.

¹⁷ Duisenberg William, From EMI to the ESCB: Achievement and challenges. ECB Press Release, Luxembourg, 1977. godine.

¹⁸ European Monetary Institute. The Single Monetary Policy in the Stage Three: Specification of the Operational framework, 1997. godine, strana 8.

4. 2. Monetarna politika eurozone

Statutom ESCB-a određene su monetarne funkcije koje obavlja Upravno vijeće centralnih banaka. Na temelju toga EMI-je izradio strategije za vođenje monetarne politike Eurosustava.¹⁹

Zahvaljujući rezultatima brojnih polemika, vođenih u pogledu optimalnog izbora strategija za vođenje monetarne politike nije prihvaćen koncept kamatnih stopa kao cilja i indikatora monetarne politike, zatim koncept deviznog tečaja kao indikatora monetarne politike. Koncept targetiranja nominalnog društvenog proizvoda kao jedinog intermedijalnog cilja nije bio prihvatljiv. Prihvaćena je kombinacija koncepta monetarnog targetiranja novčane mase kao varijable intermedijalnog targetiranja i koncepta ciljane inflacije. Ovdje se pošlo od činjenice o visokoj povezanosti novčane mase i inflacije, gledano na dugi rok, reguliranja novčane mase je ocijenjeno ključnom postavkom za ostvarivanje stabilnosti cijena.

Primarni cilj Upravnog vijeća u cilju donošenja odluka u pogledu monetarne politike je analiza prominentne uloge novca i širi broj ekonomsko financijskih indikatora. U kontekstu toga, Upravno vijeće ECB-a definira stabilnost cijena sukladno kretanju harmoniziranog indeksa potrošačkih cijena (HICP).²⁰ Pritom određeno je da referentna vrijednost za cijene predstavlja rast HICP-a, do 2% na godišnjoj razini.²¹

Europska centralna banka (ECB) preuzela je odgovornost za ekonomsku i monetarnu politiku od nacionalnih centralnih banaka danom formiranja EMU. Zajedno s nacionalnim centralnim bankama euro zone, ECB čini sustav Europskih centralnih banaka (ESCB). Uspostavom 1. lipnja 1998. godine ECB je jedna od najmlađih centralnih banaka. Ona je naslijedila kredibilitet i ekspertizu od nacionalnih centralnih banaka euro zone, koje zajedno s ECB implementiraju stabilnu monetarnu politiku.

Za razliku od ESCB, ECB ima status pravne osobe, sukladno međunarodnim javnim pravom, time ima pravo donositi odluke u svom djelokrugu kompetencija, kao što su: potpisivanje sporazuma i sudjelovanje u radu međunarodnih institucija (UMF, BIS, OECD). Također, ECB uživa imunitet i povlastice na teritoriju zemalja - članica, a što je potrebno za obavljanje zadataka iz svoje nadležnosti sukladno Protokolu – ECB je uspostavljena s namjerom da postane jezgra Eurosustava.²²

Ugovorom je predviđeno da ECB nije institucija koja samo zaključuje sporazume s trećim stranama nego je ona i regulatorno tijelo koje usvaja pravne akte da se ispunе zadaci koji su dodijeljeni Eurosustavu. Iz toga proizlaze dvije vrste legislative ECB-a. Prva se odnosi na pravne radnje s trećim osobama i druga su pravni instrumenti internog karaktera za Eurosustav. Uzimajući u obzir jedinstvenu strukturu Eurosustava u kojem svako konstitutivno tijelo zadržava svoj vlastiti pravni subjektivitet, interni pra-

¹⁹ European Central Bank. The monetary policy strategy of the ECB and the operational frame work of the Eurosystem, strana 2.

²⁰ A stability-orientend monetary policy strategy for the ESCB. ECB Press Release, 13. 10. 1998. godine i ECB Monethly Bulletin, siječanj 1999. godine

²¹ Definiranje stabilnosti cijena u Euro zoni korespondira s definiranjem korištenim od strane nacionalnih centralnih banaka, prije formiranja EMU kako bi se osigurao kontinuitet u daljnjem radu ECB. Harmonizirani indeks potrošačkih cijena na malo je inicijalno kreiran radi konvergencije u izračunavanju cijena u etapi2 EMU, čime je HICP određena kao najvažnija mjera za definiranje stabilnosti cijena.

²² European Central Bank, The stability oriented monetary policy strategy of the Euro system. ECB Monthly 1999. godine.

vni instrumenti kao što su direktive, instrukcije i odluke su postavljeni na način funkcionalne subordinacije nacionalnih centralnih banaka i ECB-a, da dopuste Eurosustavu funkcionirati učinkovito kao jedinstveni entitet radi postizanja ciljeva utvrđenih Ugovorom. Zakoni ECB-a se usvajaju različitim procedurom i to putem Vijeća, Komisije i Europskog parlamenta koji imaju različite mjerodavnosti i funkcije. Međutim, ECB-a usvaja norme neovisno od drugih organa EZ i zemalja članica. U tome leži njezina neovisnost i odgovornost.

U ugovoru je navedeno da ECB-a i članice sustava neće tražiti niti primati instrukcije institucija Zajednice kao ni od bilo kojeg tijela.²³

Koncept neovisnosti je bio specificiran od strane EMI-a, koji je bio odobren od strane Vijeća ECOFIN-a (Vijeće ministara gospodarstva i financija) sukladno sa člankom 109 (2) Ugovora. To je financijska i institucionalna neovisnost, ECB-a ima svoj proračun koji je neovisan od institucija EU. Međutim, ECB-a je često prinuđena donositi neke odluke bez konsultacije mjerodavnih instanci. Kreatori Ugovora su bili svjesni da će biti takvih nedostataka u pogledu demokratičnosti, ali objašnjenje je bilo o nužnosti brze reakcije ECB-a u nekim slučajevima.

Druga odlika ECB-a je njezin kredibilitet koji se zasniva na postignutom kredibilitetu nacionalnih centralnih banaka Njemačke, Francuske i V. Britanije kroz povjerenje kompanija, institucija i pučanstva. Ovo pozitivno okruženje je bilo temelj da se nastavi trend na polju provedbe jedinstvene monetarne politike. ECB-a nije bila u demokratskom smislu otvorena, transparentna i jasna, nego je bila i odgovorna za svoj rad. Sukladno tome ona izdaje, konsolidirala, tjedno financijsko izvješće Eurosustava, a izvješće o aktivnostima objavljuje najmanje kvartalno. Pored ovog daje se godišnje izvješće o aktivnostima ESCB-a o monetarnoj politici za prethodnu i tekuću godinu, koje se dostavlja Europskom parlamentu, Vijeću EU i Europskoj komisiji.²⁴ Za prezentaciju godišnjeg izvješća zadužen je predsjednik ECB-a. Predsjednik Vijeća EU i članovi Europske komisije mogu participirati na sastancima Upravnog vijeća ECB-a, ali bez prava glasa.

Sljedeća uloga ECB-a je sigurnost i kreiranje politike u ekonomske indikatore. Pri tom koristi monetarne agregate inflacijske targete i druge intermedijalne ciljeve kako bi se uspješno vodila monetarna politika.

U organizacijskom smislu temeljem Statuta ECB-a je sastavljena od članica Monetarne unije, a kao upisnici i vlasnici kapitala se pojavljuju nacionalne centralne banke zemalja članica euro zone.²⁵ U pogledu izbora upravljačke strukture i načina rada ECB-a jasno ukazuju na visok stupanj njezine institucionalne neovisnosti od izvršne i zakonodavne vlasti. Donošenje odluka u Eurosustavu je centralizirano putem Upravnog vijeća i Izvršnog odbora kao tijela ECB-a.

Nacionalne centralne banke imaju svojstva pravne osobe sukladno nacionalnom zakonodavstvu svojih zemalja. Što se tiče pravne konvergencije, ti zakoni su amandirani da bi postali kompatibilni sa zakonima Zajednice, naročito u pogledu neovisnosti

²³ Paivi, Leina. The ECB and Legitimacy: Is the ECB -a Modification of an Exception to the Principle of Democracy. New York: Nyu school of Law Jean Monnet Center, 2000. strana 1.

²⁴ The institutional framework of the European system of Central Banks. ECB Monthly Bulletin, 1999. godine strana 58.

²⁵ European Central Bank. Protocol on the Statute of the European system of Central Bank, and of the ECB. Compendium 2002. godine.

koje je potrebno za funkcioniranje Eurosustava. Iz ovog proizlazi da su centralne nacionalne banke integralni dio Eurosustava u izvršavanju dodijeljenih zadataka. Nacionalne centralne banke mogu obavljati poslove koji nisu u djelokrugu rada Eurosustava i ako Upravno vijeće zauzme stav da te aktivnosti nisu suprotne zadacima i ciljevima Eurosustava.

4. 3. Troškovi i koristi Europske monetarne unije

U svezi s izvodljivošću projekta zvanom EMU u okviru institucija EU vladao je određeni skepticizam. Iz tih razloga neke zemlje kao što je Velika Britanija, Švedska, Danska oklijevale su pristupiti članstvu EU. Međutim, taj skepticizam je polako nestajao jer je većina ostalih zemalja izrazila težnju i spremnost da je projekt međunarodne ekonomske integracije ostvarljiv.²⁶

Uspostava zajedničke politike zemalja članica u ključnim oblastima trgovine i poljodjelstva, kao i politike koje su prve integrirane na razini EZ, te suradnje u drugim oblastima kako bi se stvorili jednaki uvjeti privređivanja, predstavljali su put procesa međunarodne ekonomske integracije na prostorima EZ.

Tu se misli na stvaranje carinske unije uspostave i vođenja jedinstvenog, zajedničkog tržišta, sa slobodnim protokom roba, usluga, kapitala i ljudi.

Uspjeh europskih ekonomskih integracija se ogleda posebno u:

- visokoj razini među ovisnosti europskih zemalja, pri čemu je obujam trgovine značajno porastao;
- značajnom povećanju izravnih investicija i financijskih tijekova između zemalja euro zone i postupnom proširenju zemalja članica Unije.

Međutim, taj proces je bio popraćen krizom, ali stvaranjem monetarne integracije je došlo do harmonizacije i koordinacije u mnogim područjima, što je rezultat stvaranja carinske unije i jedinstvenog tržišta. Zahvaljujući tom, moglo se prići ideji postizanja valutne stabilnosti i osiguranja sidra koje bi se suprotstavilo rastu inflacije. Prilagodba u okviru sustava deviznih tečajeva je dokaz sposobnosti sustava da se prilagodi eksternim šokovima, putem deviznog tečaja, što je ključni čimbenik za uspjeh europske monetarne integracije.

Porast trgovinskih aktivnosti, potican uspostavom zajedničke valute, je jedan od krucijalnih razloga koji je utjecao na stvaranje EMU. Bez obzira na skeptike koji su govorili da neće doći do povećanja trgovine unutar zone, rezultati koji su ostvareni govore drukčije.

Tako prema podacima za razdoblje od 1958. do 1973. godine, zemlje članice su značajno doživjele promjene u trgovini prema drugim članicama. Tako je udio međunarodne trgovine u ukupnom izvozu se povećao od 34,1% na 41,3%. Oko 1/5 do ¼ izvoza zemalja Njemačke, Francuske i Italije je bio usmjeren na druge zemlje.²⁷

Jedna od neospornih posljedica monetarne unije jest eliminiranje troškova koji nastaju zbog poslovanja u različitim valutama. S obzirom da je monetarna unija prošla

²⁶ Dorubusch, Rudi. *Euro Fantasies*. Washington: Brookings Institution Press, 2000. strana 113.

²⁷ Organization for Economic Co-operation and Development, 1997. godine, and Carlier.

faze kroz zadržavanje nacionalnih valuta uz nepovratno zamrzavanje tečajeva i faze jedinstvene valute. EMU je se odlučila na uvođenje jedinstvene valute, jer ta varijanta eliminira troškove konverzije i troškove osiguranja. Troškovi valutnih transakcija nastaju kao vanjski ili unutarnji troškovi koje gospodarski subjekti imaju zbog postojanja različitih valuta. Vanjski ili financijski troškovi su oni koje poduzeća i ostali gospodarski subjekti plaćaju financijskim institucijama u obliku razlike između prodajne i kupovne cijene valuta.²⁸ Procijenjeno je da financijski troškovi konverzije EZ valuta iznose oko 0,25% GDP, a unutarnji troškovi 0,1% GDP.

Druga korist se očituje u podizanju učinkovitosti proizvodnje putem povećanja prosječne produktivnosti do koje se dolazi zbog utjecaja najrazvijenijih ekonomija na integraciju. Drugim riječima, manje vremena i novca će biti potrošeno zbog konverzije među valutama, a oslobođeni novčani resursi se mogu usmjeriti u druge svrhe.

4. 4. Euro i financijska integracija

Europsko vijeće je na sastanku u Kanu 27. 6. 1995. godine zahtijevalo od ECOFIN vijeća (Vijeće ministara gospodarstva i financija) da u konzultaciji s Komisijom i EMI, napravi program zamjene nacionalnih valuta zemalja članica jedinstvenom valutom, u sklopu stvaranja EMU. To je bio put ka etapi III. koji je bio zasnovan na nekoliko načela da bi se osigurala transparentnost i njezina izvodljivost. Ta načela su:²⁹

- postojanje pravnog okvira za proces zamjene nacionalnih valuta, jedinstvenom valutom, Euro;
- jednostavnost procesa, zamjena mora biti vjerodostojna i pristupačna svim građanima euro zone;
- učinkovitost procesa zamjene kako bi se izbjegle konkurentske distorzije;
- olakšavanje procesa i implementacije jedinstvene monetarne politike kako bi se održala stabilnost cijena.

Trasiranje III. etape EMU je 1. 1. 1990. godine. Očekivalo se da će euro izrasti u drugu najvažniju valutu poslije dolara, imajući u vidu njegovu ekonomsku i komercijalnu težinu u odnosu na prethodne nacionalne valute. Na tom polju učinjene su velike promotivne kampanje da će euro potaći važne promjene u funkcioniranju međunarodnog monetarnog sustava.

Od 1. 1. 2002. godine euro je već fizički bio prisutan u svim zemljama euro zone. Na taj način je postao jedino zakonsko sredstvo plaćanja. To je rezultat zamjene koji je iniciran 1999. godine kada je euro funkcionirao kao obračunska jedinica. Uz nacionalnu valutu u eurima su se mogli izdavati računi i voditi računovodstvene kategorije.

Razmatrajući težinu euro zone u svjetskoj ekonomiji i ulogu bivših nacionalnih valuta zone, na financijskom tržištu treba reći da je euro postao druga najrasprostranjenija međunarodna valuta u uporabi, uz američki dolar.

²⁸ Interesantan je podatak da je tijekom putovanja kroz 10 zemalja EZ - a i istodobnom konverzijom valuta na 10 granica, pojedinac gubio 47% vrijednosti novca s kojim je krenuo na put. One market, one maney, European Economy br. 44, 1990. strana 66.

²⁹ The Changeover to the single currency. European Monetary Institute, 1995. strana 2.

Ipak, mora se priznati da su europska tržišta kapitala napravila značajne pomake kao rezultat izravnih učinaka eura. Ti učinci su potaknuli kretanje i nekih neizravnih učinaka, kao što su:³⁰

- troškove transakcije među zemljama euro zone,
- likvidnost europskog financijskog tržišta,
- institucionalne promjene, koje su poticane od strane EMU-a,
- diverzifikacija investicijskih politika koja se kao mogućnost otvara europskim investitorima.

Što se tiče troškova transakcija, može se kazati, uz određene zapreke, da se ostvari prostor da se putem transformacije nacionalnih u integrirano i jedinstveno tržište ostvari lakša komunikacija sa svjetskim tržištem i pozitivnim učincima na razvoj trgovine, usluga, proizvoda i suvremenog financijskog tržišta.

Proširivanjem tržišta povećavao se i obujam trgovine, a euro je smanjio rizik likvidnosti pogotovo integracijom tržišta vrijednosnih papira.

Dubina tržišta dovodi do umanjivanja troškova rizika za prekogranične transakcije, što omogućava investitorima da poboljšaju disperziju rizika i da ponovno uravnoteže portfelje, što potiče integraciju tržišta i poboljšavanje međunarodnih tijekova na restrukturiranje bankarskog sektora u EU. Dolazi do potrebe stvaranja jačih bankovnih institucija, s jamstvom financijske sigurnosti i stabilnosti. Racionalizacija poslovanja i reduciranje troškova ostvareni su kroz restrukturiranje i proces konsolidacije, koji je europskim bankama osigurao poboljšanje učinkovitosti u poslovanju. U tom smislu od strane Komisije je preporučena harmonizacija propisa nadzora u pogledu slobode protoka kapitala, stjecanje prava obavljanja usluga izvan nacionalnih granica i na teritoriju čitav euro zone, zatim stjecanje prava osnivanja financijsko-organizacijskih jedinica na čitavom prostoru euro zone, s jedinstvenom bankarskom licencom za poslovanje i stvaranje integriranog tržišta financijskih usluga.

4. 5. Europska Monetarna unija i proširenje

Uvođenje eura u EU je bio prvorazredni događaj u ekonomskom smislu, ali su njegovi pozitivni učinci imali pozitivne reperkusije i na buduće članice EU. Većina tih zemalja imaju male otvorene ekonomije koje se lako prilagođavaju euro zoni i EU s intencijom daljnjeg integriranja u međunarodna financijska tržišta.

Pred ove zemlje EU je postavila određene zahtjeve da pristupe usvajanju normi EU kako bi se uspostavile institucije koje jamče:

- demokraciju,
- vladavinu prava,
- vladavinu ljudskih prava i zaštitu manjina,
- funkcioniranje gospodarstva sposobnog egzistirati na području jedinstvenog tržišta,
- prihvaćanje ciljeva ekonomske, političke i monetarne unije.

³⁰ The European Commission. Financial Integration in Europe actions and prospects. Internal market No, 2000.

EU od zemalja kandidata traži da se primarno koncentriraju na strukturalne, administrativne i ekonomske reforme. Pored ovog, da bi se osigurala makroekonomska ravnoteža, nužno je učiniti dodatne mikro i makroekonomske reforme, zajedno s fiskalnom konsolidacijom.

Na monetarnom planu nužna je stabilno orijentirana i kreditna makroekonomska politika, kao i strategija deviznog tečaja, koja će biti ključna za privlačenje investicija i ekonomski rast. To je preduvjet za zemlje kandidate da se nose s povećanom konkurencijom, tržišnom fleksibilnošću koja je povezana s tekućim procesima na međunarodnom planu.

Zahvaljujući određenom iskustvu u pogledu priključenja novih zemalja u EU, stvorena je nova strategija novog priključenja. Tu se podrazumijeva izgradnja prioriteta na putu priključenja uz osiguranje nužne financijske i ekspertne pomoći od strane europske unije. Od zemlje koja se želi priključiti u EU se očekuje zadovoljavanje određenih kriterija kao što su:

- stabilne financijske institucije,
- funkcioniranje tržišne ekonomije uz osobnost tržišne konkurencije i da se adaptira tržišnim mehanizmima unutar EU,
- spremnost preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva pogotovu ciljeva koji su postavljeni pred ekonomsku i monetarnu uniju.

Međutim, ugovor iz Maastrichta predviđa ispunjenje određenog stupnja konvergencije ekonomskih pokazatelja za ulazak u monetarnu uniju zemalja kandidata.³¹

Tako članak 109. i dodatni protokol ugovora iz Maastrichta predviđa sljedeće uvjete koje mora ispuniti zemlja za ulazak u monetarnu uniju:

- visok stupanj cjenovne stabilnosti, što znači da stopa inflacije ne smije prelaziti više od 1,5% stope inflacije 3 zemlje s najstabilnijim cijenama u razdoblju od godinu dana prije donošenja odluke o ulasku u monetarnu uniju;³²
- održavanje relativno stabilne financijske pozicije vlade, što znači da, u vrijeme ispitivanja, proračunski deficit ne smije biti veći od 3% bruto proizvoda (GDP), a javni dug ne smije prelaziti 60% bruto proizvoda (GDP);³³
- sudjelovanje u mehanizmu valutnih tečajeva, uz poštivanje normalnih margina fluktuacije tijekom barem dvije godine prije donošenja odluke o ulasku u monetarnu uniju. Posebice zemlja ne smije na vlastitu inicijativu devalvirati svoju valutu u odnosu na ostale valute tijekom istog razdoblja;
- održavanje stabilnih kamatnih stopa u razdoblju od godinu dana prije donošenja odluke, a to znači da prosječne nominalne dugoročne kamatne stope ne smiju prelaziti više od 2% kamatne stope triju zemalja s najstabilnijim cijenama.

S obzirom da je oko ovih kriterija bilo raznih polemika oko slaganja i neslaganja, tj. jedni su bili optimisti drugi pesimisti, ipak se može kazati da je centar pozornosti bila monetarna i fiskalna politika. Odnosno, ako se želi dati primat u postizanju unutarnje ravnoteže, onda treba ustupiti mjesto fiskalnoj politici, a monetarnoj politici treba dati

³¹ De Grauw, P. the political economy of monetary in Europe, 1993, strana 658.

³² Stopa inflacije mjerit će se prema indeksu potrošačkih cijena.

³³ Ovi kriteriji precizirani su u Protokolu iz Maastrichta u slučaju prevelikog proračunskog deficita (protocol on the excessive deficit procedure)

primat da stabilizira devizni tečaj. Ipak određeni autoriteti ECB su prihvatili postavku kombinirane monetarne i fiskalne politike, a to znači da monetarnu politiku treba odabrati za postizanje stabilnosti, a fiskalnu zajedno s drugim politikama u ostvarivanju ekonomskog rasta.

5. ZAKLJUČAK

Ideja o ujedinjenoj Europi nije novijeg datuma; o njoj se razmišlja već mnogo godina ranije kao o oazi očuvanja mirnog i prosperitetnog života. Od svog formiranja početkom pedesetih godina prošlog stoljeća EU je prošla težak i mukotrpan put koji se odvijao u nekoliko karakterističnih razvojnih faza.

Ugovorom iz Rima postavljeni su institucionalni preduvjeti stvaranja zajedničkog tržišta između Francuske, Zapadne Njemačke, Italije i zemalja Beneluxa.

Međutim, ugovor iz Rima je ostao nejasan u pogledu drugih vidova ekonomske suradnje. Ekonomska politika je smatrana «zajedničkom stvari od interesa za zemlje potpisnice Rimskog ugovora», što je uključivalo koordinaciju na međunarodnom polju i politiku deviznih tečajeva.

Prvi konkretan prijedlog predstavljen je u Wernerovu izvješću 1970. godine u kojem su definirani uvjeti za realizaciju Europske monetarne unije. Ovim izvješćem je bio predviđen put stvaranja monetarne unije u tri etape s potpunim implementiranjem provedbe u razdoblju od 10 godina. Konačan cilj bio je stvaranje zone globalnog kretanja kapitala, stabilnoga deviznog tečaja i mogućnost zamjene valuta šestorice u jedinstvenu valutu.

Međutim, prijedlog Wernerova izvješća nije bio nikad implementiran s obzirom na poznate događaje i dešavanja u okruženju i svjetskoj ekonomiji.

U lipnju 1988. godine šefovi država i vlada pokrenuli su obnovljenu inicijativu za ekonomsku i monetarnu uniju kao dio programa ostvarivanja jedinstvenog tržišta. Na njihov zahtjev sastalo se visoko povjerenstvo stručnjaka kojem je predsjedavao predsjednik Jacyucs Delors, kako bi se razmotrili načini i sredstva postizanja ovog cilja. U travnju 1989. godine povjerenstvo je dovršilo svoj posao i objavilo Delorsovo izvješće u kojem je bilo predviđeno stvaranje ekonomske i monetarne unije u tri etape. Vođe zajednice odobrile su to izvješće kao temelj za daljnje djelovanje.

Delor kao predsjednik Europske komisije i drugi promotori obnove ideje europske integracije smatrali su da će se kompletiranjem unutarnjeg tržišta zajednice i revizijom Rimskog ugovora načiniti pozitivan pomak i na političkom polju. Međutim, ta strategija nije u potpunosti opravdala svoju svrhu.

U Maastrichtu je postignuta suglasnost o prerastanju EZ u EU koja je stupila na snagu 1993. godine, s intencijom da se konačno kompletira unutarnje tržište zajednice. Ugovor je označio novu fazu u izgradnji integracijskih procesa, s obzirom da je dobio ustavni rang. U procesu razvoja EU Rimski ugovor se mijenjao i dopunjavao EU je postala jedan od najvažnijih oblika internacionalne integracije na svijetu. Ispunjavanje kriterija, predviđenih ugovorom iz Maastrichta, predstavlja nužan korak za zemlje članice EU kako bi postale dijelom integralne monetarne zone sa zajedničkom valutom: EUROM. Kako bi se održala stabilnost i ujednačenost privređivanja zemalja članica, u okviru takve jedne zone bilo je nužno ispuniti kriterije konvergencije i suzbiti disparitete između makroekonomskih varijabla.

U tom smislu razvitak EMS je imao namjeru ostvariti monetarnu stabilnost među zemljama članicama, kao što je:

- postizanje monetarne stabilnosti,
- dosezanje stabilnosti stopa rasta,
- konvergencija ekonomskih performansi među zemljama članicama.

Da bi se to moglo ostvariti, nužan je bio preustroj monetarnih institucija iznad nacionalnog interesa kao što je bio razvoj ESCB i formiranje ECB. Ove institucije usvojile su određene strategije za vođenje monetarne politike. Tako je ECB prihvatila dva koncepta:

- koncept monetarnog targetiranja
- koncept ciljane inflacije, na tom konceptu i danas je utemeljena monetarna politika ESCB. Za izbor monetarne politike uzima se kombinacija ova dva pristupa koji su često pod lupom kritike od strane ekonomista.

Uspostava zajedničkih politika u ključnim gospodarskim oblastima kao što je trgovina i poljoprivreda i drugim pratećim oblastima je imala za cilj ujednačavanje uvjeta privređivanja. Ovo je bio temelj procesa međunarodne ekonomske integracije na prostorima EZ, što je osiguralo slobodno kretanje roba, ljudi, kapitala i usluga. Europske zemlje su na ovaj način ostvarile značajan napredak u pogledu uklanjanja raznih carinskih i necarinskih barijera.

Europske ekonomije su se sve više integrirale, međutim, međusobna povezanost valuta je izazivala određenu nestabilnost, pa je u tom smislu glavni zadatak vlada članica bio osigurati stabilnost, tako da se prilagodi politika vođenja deviznog tečaja i da se osigura nominalno sidro koje bi se suprotstavilo rastu inflacije i ujedno osigurao okvir za očuvanje konkurentnosti te tako spriječio špekulativni napad na valutu i tečaj.

Lansiranjem 3 etape EMU, od 1. 1. 1999. godine očekivalo se da će euro postupno izrasti u drugu najvažniju valutu poslije dolara imajući u vidu veću ekonomsku i komercijalnu težinu u odnosu na sumu prethodnih nacionalnih valuta. Pri tome je učinjen značajan promotivni «pritisak» na širu uporabu eura u međunarodnim transakcijama kako bi njegovo uvođenje pridonijelo uzletu jednog od najvećih financijskih tržišta u svijetu. Zahvaljujući monetarnim integracijama kroz sustav ESCB, i ECB euro je postao druga najrasprostranjenija međunarodna valuta uz američki dolar.

Uvođenje eura nije bio jedini cilj u ekonomiji EU. Njegove pozitivne reperkusije osjetile su i treće zemlje, posebno buduće članice kao kandidati za EU. Istraživanja govore da će stvaranje EMU i lansiranje eura kao novčane jedinice imati pozitivan utjecaj na ekonomije kandidata za priključenje EU, pogotovu što su iskazale uspješan trend preorijentacije vanjske trgovine prema euro zoni i EU, s intencijom daljnjeg integriranja u međunarodna financijska tržišta. To potvrđuje sporazum o pridruživanju zemalja Centralne i Istočne Europe zajedno s Ciprom i Maltom, koje su morale vezati svoje valute za euro i uključiti se u dvogodišnji program sudjelovanja u Exchange Rate Mechanism (režim deviznog tečaja, valutno sidro i okvir fluktuacije) prije usvajanja eura.

Razvojem i jačanjem ekonomske integracije između zemalja članica Europske unije intenzivirana je i njihova međuovisnost. Koordinacije ekonomskih politika javljaju se kao prirodni odgovor, proširivanja i produbljivanja ekonomskih odnosa među članicama EU, te kao rezultat jačanja njihove strukturne povezanosti. Koordinacija je bila nužna s obzirom na mogućnost suočavanja s ekonomskim šokovima koji su bili rezul-

tat divergencije politika što bi se štetno odražavalo na ekonomske performanse zemalja članica.

LITERATURA

1. Alann, William, Taryn Parry. Fiscal Transparency in EU Accession Countries: Progress on future challenges. IMF Working Paper WP/03/103,
2. Dorubusch, Rudi Euro Fantasies, Washington: Brookings Institution Press, 2000.
3. Council Directive 88/361 for the implementation of Article 67 of the Treaty, 1988.
4. Cobham D. The European Monetary System: An Economic Perspective, Yearbook of European Law Rewien, 1988.
5. Čopeta T. ECU i monetarne integracije u Europi, IRMO, Zagreb, 1995.
6. Donald E-S. Dearden, European Economie integration, 2 edition, Lougman London – New York, 1994.
7. Duisenberg, William, From EMI to the ESCB: Achievements and challenges. Luxembourg, 1997.
8. Delors Report, Comitee on the study of Economic European and Monetary Union in the ofice Yor official Publications of the EC, European Community, Luxemburg, 1989.
9. Grauwe, Paul de The Political Economy of Monetary in Europe, 1993.
10. Grauwe, Paul de Economie of konetary Union Oxford: Oxford University Press, 2000.
11. Fratini Michaele and von Hagen Jürgen. The European Monetary System and European Monetary Union, Westriew pres, 1992.
12. European Central Bank, Protokol (No 18) (ex. No 3) On Statute of the ESCB and the of the ECB, chapter II, objectives and tosks of the ESCB, članak 2, sukladno članku 105 Ugovora iz Maastrichta.
13. European Monetary Institute. The single Monetary Policy in the stage Three: Specification of the operational fremework, Frank/urt/Main, 1997.
14. European Central Bank. Protocol on the statute of the European System of CB, and of the ECB. Compendium, 2002.
15. European Monetary Institute the change over to the single urrenci, Frankfurt /Main/, 1995.
16. European Commission, Financial integration in Europe actions and prospects. Internal Market, 2000.
17. OECD, EMI: 1998 Convergence Report, Paris 1999.
18. OECD, EMU: Facts, Changes and Policies, Paris 1999.
19. Organization for Economie CO – operation and Development, 1997, and Cortier.
20. Pairi Leona, The ECB and Legitimacy: Ist the ESCB. a Modification of oran Exception to the Principle of Democracy, New York: Nyu sehad of Law Jean nonnet Center, 2000.
21. Padoa, Schioppa, Tand Rapadia. The policy of history of the Maastricht Treaty transition to the find stage of EMU, Banca d'Italia, 1993.
22. Samardžija V. Europska integracija i Hrvatska – Putevi povezivanja i suradnje, IRMO, Zagreb, 1984.
23. Tommase Padoa-Schioppa, The Road to Monetary Union in Europe, elaxendan Press Oxford, 1994.
24. Verlaren Van Themaat P. Some preliminary observations an the intergovernmental conferences: The reations between the concept of a common market a monetary union, an eco-

- conomic union a political Union and severciguty, Common Market Law, Revoren, 1991.
25. Vinko Kandžija, *Gospodarski sustav Europske unije*, Sveučilišna knjižnica, Rijeka, 2003.
26. Vlatko Mileta, *Gospodarska sinteza Europe*, Sveučilišna knjižnica, Rijeka, 1993.

FROM EUROPEAN REMUNERATION UNION TO EUROPEAN MONETARY UNION

Summary

The foundation for creating the European Monetary Union is considered to be the Agreement on Creation of European Economy Union (Rome Agreements, year 1957), where the foreign exchange currency was spoken about as one of being of general mutual interest.

Creation of the monetary integration within EEC (European Economic Community) had for its goal removal of oscilations in foreign exchange rates through EMS (European Monetary System).

The Maastricht Agreement represents a necessary step for the member states of EU (European Union) in order to become a part of integral monetary zone with common currency: EURO. In order to maintain stability and uniformity with regard to earnings of the member states within such a zone, it was necessary to fulfill criteria of convergence and to repress disparity among macroeconomic variables.

In order to realize this goal, it was necessary to reform monetary institutions above the national interests, as it was the case with the development of ESCB (European System of Central Banks) and establishment of ECB (European Central Bank).

Introduction of Euro was not the sole goal for the economy of EU (European Union); that also had positive influence on the economies of the states candidates for membership in the EU, especially because they have shown successful tendency to the reorientation of foreign trade toward the Euro zone and EU, with the intention of further integration into the international financial markets.

Key words: Remuneration union; European Monetary System; Euro; European Monetary Union; European Union